

Baltık Bölgesi'nin Rusya İçin Önemi ve Rusya'nın Baltık Ülkelerine Yönelik Siyasi, Askeri ve Ekonomik Stratejileri

İlkay TÜRKEŞ*

Giriş

Rusya ve Baltık ülkeleri arasında günümüze kadar süregelen ilişkilerin tahlili dönemsel farklılıklar içermektedir.

Tarihsel sürece baktığımızda, 1918'de Estonya, Letonya ve Litvanya siyasi kaos içinde olan Çarlık Rusya'sının koşullarından yararlanarak bağımsızlıklarını ilan etmiş ve fakat bu durum ancak iki yıl kadar sürebilmiştir. 1939 Molotof-Ribbentrop Paktı ile birlikte Sovyetler Birliği, Baltıklar'a kadar uzanan topraklarda hak ilan etmiş ve 1940'a gelindiğinde, Litvanya, Estonya ve Letonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri, oylama yaparak SSCB'ye katılmalarını bu yolla bildirmişlerdir. (Kyle, 2019, s:105) 1941'den başlayarak üç yıl süreyle Nazi Almanyası idaresi altında kalsa da Sovyetler'e bağlı olan bu Baltık ülkelerinin statüsü, 1991 senesinde SSCB'nin dağılmasına kadar sürmüştür. Kimilerine göre

1940 ve 1944'te bu topraklar, Sovyetler tarafından işgal edilmiştir. Ayrıca Sovyetler'in dağılmasına müteakip bağımsızlıklarını kazanan Baltık devletlerinde bulunan Rus askeri birlikleri ancak 1994 sonunda tamamen geri çekilmişlerdir. (Sakkov, 2019, s:2)

Birleşmiş Milletler derhal bu ülkeleri tanırken diğer Batı devletleri, Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarının hemen ardından, onlar ile diplomatik ve siyasi ilişkiler geliştirmeyi ihmal etmemiş, hatta Rusya dahi bağımsızlıklarına saygı duyarak Baltık devletlerini 1990'lı yılların ilk başlarında desteklemiştir. Boris Yeltsin yönetimindeki yeni Rus hükümeti, Baltık ülkelerinin bağımsız olma isteklerini onaylıyordu. (Kramer, 2002, s:733) Aynı şekilde ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt de bu devletlerin eski Sovyet ülkeleri olduğu düşüncesinin devam etmesine karşı çıkmaktaydı. Nitekim Stimson Doktrini, bu ülkelerin, Sov-

yet ülkesi olduklarına dair görüşü reddetmek üzere ortaya konmuştu. (Kyle, 2019, s:105) Bu olumlu gelişmelere rağmen, Rus hükümeti 1990'ların ortasından itibaren sonraki on yıl boyunca, Baltık devletlerini kaygılandırarak ve rahatsız edecek adımlar attı ve durum Baltık devletlerinden hiç de gerçekçi olmayan taleplere kadar gitti. (Kramer, 2002, s:734)

SSCB dağıldığında, elinde bulundurduğu toprakların yaklaşık %25'ini

kaybedip ortaya on beş bağımsız devlet çıkarken, bu yıllar NATO'nun genişlemesine olanak sağladı. İzlenen çevreleme politikasında elzem görülen Baltık devletleri Estonya, Letonya ve Litvanya'nın 2004'te NATO ve Avrupa Birliği'ne dahil olmaları, Polonya da hesaba katıldığında, Rusya'nın NATO ile 1163 kilometrelik sınırı paylaşması ile sonuçlandı. Bu durum, Rusya'nın bölgedeki siyasi, askeri ve ekonomik planlarına ciddi bir darbe vurmuş oldu. (Mırzaliyeva,

Harita 1: Baltık Bölgesi Haritası, Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/place/Baltic-states>, son erişim tarihi: 01.05.2020

2017, s:43) Ancak planlarından vazgeçmeyen Rusya, yalnızca izleyeceği yollarda değişikliğe giderek bu politikalarını devreye sokmuştur.

2008 Rus-Gürcü Savaşı ve 2014'te gerçekleşen Kırım'ın işgal edilmesinin ardına Baltık devletlerinin kaygıları ve Rusya'dan yana rahatsızlıkları ciddi seviyelere ulaşmıştır. Askeri potansiyelleri bakımından Rusya ile karşılaştırılmayacak kadar zayıf olan Baltık devletleri, çoğunlukla NATO'nun imkân ve kabiliyetleri ile AB'nin politikalarını arkalarına alırken Rusya'ya karşı güttükleri kaygıları yenememişlerdir. Bu durumun temelinde yatan başlıca faktörler arasında; Baltık ülkelerinde yaşayan Rus nüfusun azımsanmayacak oranda olması, buradan yola çıkarak Rusya'nın; Rusya'da yaşasın veya yaşamasin, tüm Rusları korumakla mükellef olduğuna dair izlediği politikaları ve bu mazereti kullanarak Gürcistan ile özellikle Kırım'da müdahalede bulunması, Rusya'ya bağlı Kaliningrad bölgesinin Baltık coğrafyasındaki stratejik konumu ve Rusya'nın bölgeyi askerileştirme çabaları, Gerasimov Doktrini çerçevesinde izlenen hibrit savaş yöntemleri ve Baltık ülkelerinde uygulanan propagandist eylemler, Nord-Stream 2 projesi ile oluşturulmaya çalışılan Baltık hakimiyeti ve bölgede NATO'nun gücünü test edebilme fırsatı sayılabilir.

Yukarıdaki haritadan da görüleceği üzere Rusya ile herhangi bir kara bağlantısı olmayan enclave/exclave

statüsünde bulunan Rus toprağı Kaliningrad, Baltık coğrafyasında önemli bir konuma sahiptir ve "pilot" bölge olarak adlandırılmaktadır. Rusya'nın burada askeri teçhizat bulundurması, tatbikatlar yapması Baltık ülkelerinin kaygısını artırmaktadır. NATO'nun imkân ve kabiliyetlerini kullanan Baltık ülkeleri, yine NATO'nun 2016 Varşova Zirvesi'nde duyurduğu ve 2018'de büyük çapta uyguladığı "NATO's Forward Presence" (İleride Konuşlanma) (NATO, 2019, s:13) ve son zirvede kabul edilen Baltık Politikasından yararlanmakta, bu projeler Rusya'nın bu tarz askeri stratejilerine yönelik olarak gerçekleşmekte ve aslında bölgedeki nabzı yükseltmektedir.

Makalede, bahsedilen faktörlerin yol açtığı iki taraflı politikaları ve çıktılarını tartışılacak ve Rusya'nın bölgede hakimiyetini sağlamaya yönelik uyguladığı stratejilerden bahsedilecektir. Makalenin yazımında kaynak olarak araştırma merkezleri ve NATO raporlarından, makalelerden ve haberlerden yararlanılmıştır. Makale, güncel gelişmelere kadar olan süreci kapsadığından ve Türkçe literatürde çok fazla değinilmeyen bir konuyu çalıştığından önemlidir.

1. Baltık Ülkelerinde Yaşayan Rus Nüfus

1992'den beri Rus hükümeti, Baltık ülkelerinde yaşayan Rus azınlığın ayrımcılığa uğradığını öne sürerek özellikle Rusya sınırları dışında yaşayan Rus nüfusu korumaya yönelik poli-

tikalar izlemiştir. (Nilsson, 2014, s:29) Rusça konuşan bir nüfusun olması bile, etniğine bakılmaksızın Rusya için önemli bir konudur. Medvedev'in başkanlık döneminde de Putin dönemi gerçekleşen askeri operasyonlar gibi bu nüfusları sınır ötesinde korumaya yönelik faaliyetler yürütülmüştür. (Nilsson, 2014, s:29) İşte "Russkiy Mir" (Rus Dünyası) olarak adlandırılan bu anlayış, bilhassa yakın çevre ülkelerinde zaman zaman gerilim konusu olmuştur. (Ataseven, 2019, s:289)

Estonya ve Litvanya, sınırları içerisinde etnik-dilsel bakımdan büyük bir Rus popülasyonu bulundurmaktadır: Estonya'yı ele aldığımızda nüfusunun %24,8'i Rus kökenli iken %29,6'sı Rusça konuşmaktadır; Letonya'da ise Estonya'ya kıyasla daha fazla olan bu oranlar sırasıyla %25,6 ile %33,8'dir. (Kyle, 2019, s.108) Buna ek olarak, Rusya'nın sınırında Estonya'nın bir bölgesi olan Ida-Viru'nun nüfusu %73 etnik Rus, Ida-Viru'nun en büyük yerleşim yeri Narva'da ise %82'dir. (Grigas & Aron, 2018, s:20)

Tabloya bakıldığında, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgali sırasında "Rus nüfusunu korumak" politikası ile Ukrayna'daki faaliyetlerini meşru gösterme yolu, Baltık ülkelerinde ilk olarak şu soruyu akla getirmiştir: "Bundan sonra Rus nüfusu bahane edilerek saldırıya uğrayacak ilk yer neresi olabilir?". Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, yukarıdaki oranların ve Rus yoğunlu-

ğunun, Donbas ve Kırım bölgelerinde bulunan Rus nüfustan daha yüksek olmasıdır.

Ayrıca müdahalenin meşru gösterilmesi için kullanılan Rus nüfus politikası sadece Baltık ülkelerini değil, aynı zamanda Nordik ülkeleri de endişelendirmektedir, bu kapsamda Rusya'yı "revizyonist bir tehdit" olarak algılamaktadırlar. (Sergunin, 2019, s:6)

2. Baltık Bölgesinin ve Baltık Ülkelerinin Rusya İçin Önemi

NATO, günümüzde Vladimir Putin'in uluslararası sistemi değiştirmek ve ana söz sahibi olmak için revizyonist politikalar izlediğini öne sürmektedir. Rus politikasının üç ayağı şu şekilde sıralanmaktadır: Direkt olarak Avrupa ülkeleri ve Batı'ya yönelik politikalar, Sovyet zamanından kalma Rus nüfuzunu aşamamış olan eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik politikalar ve Sovyetler 'den koparak Batı'ya yönelen ülkelere yönelik politikalar. (Misiuna, 2017, s:31) Bunlar, Rusya'nın "near abroad" (yakın çevre) olarak adlandırdığı ve hegemonyasını genişletmek için kullanabileceği bir coğrafyadır. Putin'in, Rusya'nun eski günlerdeki gücüne ve geniş topraklarına dönebilmesine yönelik isteği açıktır. Baltık ülkeleri de son kategoriye girdiğinden mütevellit, AB-ABD ilişkileri kapsamında, Baltık denizine çıkışları dolayısıyla Rus dış politikasında öncelikli sıralardadır denilebilir.

Diğer faktörleri de göz önünde bulundurduğumuzda Baltık bölgesinin Rus politikası ve ulusal çıkarları için önemi şu şekilde sıralanabilir:¹

1- Bu bölge Rusya'nın Avrupa Birliği ile ortak sınırı olan tek bölgedir ve AB tarafından yaptırım uygulanmış olmasına rağmen, ihraç ettiği tüketim ürünleri, gıdalar vs. bakımından ticari bir öneme sahiptir.

2- Enerji yolları ve projeleri açısından önem taşıyan Baltık denizi, Rusya'nın Avrupa'ya ihraç edebileceği doğal gaz ve enerji kaynaklarının rotasıdır. 2011'de yapımı biten ve direkt olarak Almanya'ya ulaşan Nord-Stream projesi ile son zamanlarda ABD'nin eleştirdiği – şu an yeni şirketler aranmaktadır- ve yine aynı yolun izlendiği Nord-Stream 2 projesi Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığını artıracak olması açısından son derece önemlidir.

3- Rusya ile herhangi bir kara bağlantısı olmayan Rus exclave'ı Kaliningrad bölgesi, AB ile olan ilişkilerde hem bir köprü hem de bir rekabet oluşturmaktadır. Anakara ile bağlantısı olmayan bu bölgeye daha özerk ve farklı bir statü verilebileceğinin çeşitli Batı kaynakları tarafından öne sürülmesi, Rus çıkarları ile çatışmakta ve Rusya'nın asla taviz vermeyeceği bir noktanın üzerinde durmaktadır. Polonya ve Litvanya arasında bulunduğundan, Rusya bu ülkelerin iç işlerine müdahale edebilmekte ve

bu anlamda "Truva Atı" olarak görülebilmektedir. (Karakaya, 2005)

4- Moskova-Baltık ülkeleri ikili ilişkilerinde Rus azınlıklar yukarıda da bahsedildiği üzere Rusya'nın hassas olduğu bir konuyu teşkil eder halindedir.

5- NATO'nun genişlemesi ile NATO'nun sınır komşusu haline gelen Rusya, NATO tarafından bölgeye konuşlandırılan füzeler, teçhizatlar ve gerçekleştirilen tatbikatlardan dolayı kuşku duyar hale gelmiştir. NATO's Forward Presence, NATO Air Policy kapsamında bölgede havadan yapılan denetimler ve Baltık Politikası, Rusya'nın bölgeye yönelik askeri ve askeri olmayan (hibrit) stratejilerini tetiklemektedir. Bunlara ek olarak NATO'nun NATO üyesi olmayan Finlandiya ve İsveç'le yakın ilişkiler kurma ve birliğe onları da dahil etme çabası, Rusya'yı oldukça rahatsız etmektedir. Diğer yandan Rusya, NATO'nun birlik bütünlüğünü ve 5. maddeyi devreye sokabilecek güçte olup olmadığını test etmek isteyebilecek durumda görülüyor.

Rus ulusal strateji belgelerinde ve yahut raporlarında Baltık ülkeleri çoğunlukla net bir şekilde, ayrı tutularak açıkça ifade edilmemiş olsa da yukarıda sıralanan hususların önemi Rusya açısından önem arz etmektedir.

¹ Maddeler halinde sıralanan faktörler, DIIS Raporu temel alınarak ortaya konmuştur.

3. Rusya'nın Baltıklar'a Yönelik Askeri Stratejileri, NATO ile Rekabeti ve Kaliningrad'da Gerçekleştirdiği Tatbikatlar

Enclave/exclave olan bir bölgeyi, anavatanın savunması her zaman zorlu koşullara bağlı olmuştur. Ancak Kaliningrad bölgesinin sınırlarında bulunan devletlerin askeri kapasiteleri ve imkanları, NATO'ya dayanmadıkça Rusya ile kıyaslanacak seviyede değildir.

Rusya, bölgede NATO'nun genişlemesinden Baltık devletlerini sorumlu tutmaktadır. Hatta Valerii Gerasimov, Kırım'ın bahane gösterildiğini, oysa Kırım öncesi ve sonrası Baltık bölgesinde askeri faaliyetlerin tırmanmasının sebebinin NATO olduğunu vurgulamıştır. (Nilsson, s:23) Özellikle 2011'de Polonya'ya ABD tarafından konuşlandırılan ve Kaliningrad sınırının yalnızca 100 kilometre uzağında bulunan Patriot füzelere, Kremlin'i oldukça irrite etmiştir. (Sergunin,s:35)

2014 Rus askeri doktrini, NATO'nun Rusya sınırları yanında askeri altyapısını geliştirmesini bir "tehdit" olarak tanımlamıştır. Yine 2016 yılında yaklaşık 35.000 personelle bölgenin en büyük çaplı askeri tatbikatı Anaconda'yı gerçekleştiren NATO; 2017 yılında, yaklaşık 4500 personeli barındıran dört taburu Baltık devletlerine konuşlandırmıştır. (Sergunin, s:36)

Rusya'nın Baltık komşularıyla NATO-ABD ortaklığında geliştirilen bü-

yük çaplı tatbikatlara karşı Rusya da nüfuzunu artırma çabasıdadır. Barış zamanında da bu bölge, önemli istihbarat sağlama imkanına sahiptir.

Kırım'da olduğu gibi Kaliningrad'da da bulunan Rus deniz kuvvetleri Karadeniz gibi Baltık denizinde de hâkim konumunu sağlamak istemektedir ve okyanusa çıkış yolunu oluşturmaktadır. Ayrıca Baltiisk'te buz kıran filosu bulunmaktadır. Baltık bölgesinin de Karadeniz gibi öncelikli öneme sahip olduğundan kuşku duyulmamakla birlikte, Baltıklar'da kaybettiği etkisini yeniden inşa etmek adına Kaliningrad ile anakara arasında köprü kuracak planlar dahi devreye sokabilir. (Mastriano & Misiunas, s:32)

Konvansiyonel imkân ve kabiliyetler hala Rus savunmasının iskeletini oluşturmaktadır. Kaliningrad yerleşim bölgesinde Rus Anti-Access Area Denial (A2 / AD) yeteneklerinin geliştirilmesi ve bölgedeki hızlı reaksiyon gösteren kuvvet sayısındaki artış NATO'nun manevralarına meydan okuyabilecek nitelikte değerlendirilmektedir. (Sapienza, 2018, s:2) Yine Kaliningrad'a konuşlandırılan teçhizat baktığımızda, 2012 yılında 400 kilometre menzile sahip S-400 bölgeye sevk edildi ve Rusya, bölgeye füzelere karşı önemli bir savunma bileşeni olan erken uyarı sistemlerini yerleştirdi. (Sergunin, s:35 Bunların yanında P-800 Oniks, Iskander füzeleri, Kalibr füzesi taşıyan Buyan M-Class korvetleri getirilmiştir. Rus Savunma Bakanı Sergei Shoigu'ye göre ise 20

kadar yeni askeri birlik oluşturulmalı ve Kaliningrad dahil ordunun Batı bölgesine gönderilmelidir.

Tırmanan rekabet süresince Rusya'nın gerçekleştirdiği tatbikatlar büyük ses getirmiş ve dikkat çekmiştir. 2009'da gerçekleştirilen bir tatbikatta (Zapad-2009) Polonya'ya saldırı senaryosu üzerinde durulmuş ve burada nükleer füzelerle çalışılmıştır. Belarus ile birlikte "Baltık teröristlerine"² karşı gerçekleştirilen Zapad-2013 (Rusça'da "Batı" anlamındadır.) tatbikatında ise yaklaşık 12.000 Rus personeli görev almış ve iki devletin geliştirilen yeniliklerle birlikte durumu gözden geçirdiklerine vurgu yapılmıştır. (Atlantic Council, 2013) Son olarak Zapad-2017 tatbikatlarında zirveye ulaşmıştır. Bunlar yapılırken birçok kaza (veya maksat içeren) da meydana gelebilmektedir, örneğin 2016'da Rus savaş uçağı Estonya hava sahasını beş kez ihlal etmiştir.

4. Kırım'ın İşgali Sonrası Baltık Devletlerinin Tepkisi ve Rus-Baltık İlişkileri

Ukrayna Krizi ile birlikte 2014'te işgal edilen Kırım'ın ardına, bu süreçte çıkmış olan kriz ve kaos, NATO üyelerinin merkez konumda olduğu Batı'da büyük bir endişe yaratmıştır. Kriz süresince artan gerilimler özellikle üç Baltık ülkesi Litvanya, Letonya ve Estonya'yı derin kaygılara sürüklemiştir. NATO, Rusya'nın bu ülkelere

yönelik nasıl adımlar atacağını kestirememekle birlikte bazı üyeler, bölgeye daha hassas yaklaşılması gerektiğini ve savunma mekanizmalarının çok fazla olduğunu, bu durumun da Rusya'yı daha fazla saldırganlaştırdığını ifade etmiştir. (Kühn, 2018)

Örneğin Letonya, 2014'e kadar Baltık ülkeleri arasında Rusya ile ilişkilerde en pragmatik davranan devlet olsa da Ukrayna krizi, halihazırda dengelessen Rus-Baltık ilişkilerini, geri dönülemez boyutta derin krizlere sürüklemiştir. Kırım işgalinden sonra Baltık liderlerinin tepkilerine ve açıklamalarına baktığımız zaman, Letonya Dışişleri Bakanı Edgar Rinkevics'in "net ve güçlü bir şekilde Ukrayna'nın birliğine ve bütünlüğüne verdiği desteği" gösterdiğini, eski Letonya Başkanı Andris Berzins'in konuşmalarından birinde Rusya'yı "küresel barış ve güvenliğe bir tehdit" olarak gördüğünü söylemesi ve Letonya Başkanı Raimonds Vejonis'in Rusya'yı "saldırgan ve adaletin sağlamadığı bir suçlu" olarak görmesi, ikili ilişkilerin ciddi şekilde zedelendiğinin kanıtlarından biridir. (Jakniunaitė, s:15) Aynı şekilde Estonya Dışişleri Bakanı Marina Kaljurand da yaptığı bir konuşmada "Avrupa Rusya'yı Gürcü Savaşı'ndan yaptıklarından dolayı affetti ama şimdi Kırım'ın işgalinde aynı şeyin olmayacağını hep birlikte göstermek görevimizdir." şeklinde demeç vermiştir. (Jakniunaitė, s:15)

2014 sonrası Rusya'nın Kırım'dan sonra işgal edebileceği ilk yer olarak

² Rusya ve Belarus tarafından Baltık coğrafyasındaki ülkeler bu şekilde nitelendirilmiştir.

Baltık bölgesi ciddi anlamda tartışılmış, tartışılması normal karşılanmış ve gündemdeki ana başlıklardan biri olmuştur. Bunun temel sebebi, Medvedev döneminden beri Rusya'nın, kendisini, "nerede olurlarsa olsunlar" Rusların koruyucu patronu olarak görmesi ve Baltık devletlerinde bu nüfusun, yukarıda da bahsedildiği üzere azımsanmayacak sayılarda olmasıdır. Sonuç olarak bu bölgede de Rusya'nın bir fait accompli (oldu-bittiye getirme) yolunu izleyerek adımlar atma ihtimaline şüpheyle bakılmaktadır.

4.1. Baltık Ülkelerinde Uygulanabilecek Hibrit Unsurlar ve Rusya'nın Siber Saldırıları

2014'te Ukrayna'da izlenen askeri olmayan stratejiler ve Gerasimov'un doktrini, yeni nesil savaş söylemleri, sadece Baltıklar'da değil, tüm dünyada ses getirdi ve bir anda hibrit savaşla karşılaşıldı. Özellikle bu konuda NATO'nun günümüzde bile yeterli cevap verecek gelişmişlikte olmaması ve Baltık ülkelerinde geçmişte yaşanan ve kaynağı Rusya olan siber saldırıların görülmesi, Rusya'nın Baltık bölgesine, sıcak ve konvansiyonel şekilden ziyade hibrit unsurları kullanarak nüfuz etmeyi amaçladığı senaryosunun üzerinde durulmaktadır.

Hibrit savaş, siyasi hedeflere ulaşmak için koordineli bir şekilde izlenen askeri ve askeri olmayan yolların tümü / karışımı olarak özetlenebilir. Bunun sonucunda geleneksel veya modern yöntemler olarak adlandırılan eko-

nomik yaptırımlar, siyasi-diplomatik baskı oluşturma, istihbarat sağlama vs. tüm faaliyetleri içerebilir. (Praks, 2055, s:2) Rusya'nın hibrit müdahalelere daha fazla vurgu yapması bazıları tarafından yeni nesil savaş (new generation war) olarak tanımlanmıştır. Bu tür bir savaş, gizli operasyonlar, dezenformasyon kampanyaları, espionaj faaliyetleri, siber operasyonlar ve propaganda gibi konvansiyonel olmayan yolları kapsamaktadır. (Sapienza, s:1) Gerasimov, 21. Yüzyılda izlenecek savaşın yöntemi için şu söylemlerde bulunmuştur: "Siyasi ve stratejik amaçlara ulaşabilmek için izlenen askeri olmayan araçlar, silahların verdiği etkiyi aşmış duruma gelmiştir. (Kühn, s:16) 2014 Rus Askeri Doktrini'nde bu araçların neler olabileceğine dair örnekler şu şekilde sıralanmıştır: Entegre askeri güç, siyasi-ekonomik-istihbarat gibi askeri olmayan araçlar, potansiyel nüfusu kullanarak uygulanacak protestolar ve özel kuvvetler. Bu tarz unsurların kullanılması, karşıt ülkedeki karar alıcıların fikirlerini değiştirmekte ve o ülkenin birliğini bozması açısından oldukça etkili yöntemler olarak görülmektedir.

Tüm bunlar 2014 Ukrayna Krizi ile gündeme gelse de Baltık ülkelerinin dikkatini çekmesinin altında yatan sebepler vardır. Örneğin, hibrit savaş unsurlarının en çarpıcı örneklerinden olan siber saldırıları ele aldığımızda, 2007 yılında Estonya hükümeti, Tallinn'deki Rus gösterilerinin ardından büyük çaplı bir siber saldırıyla kar-

şlaşmıştır. Bu saldırıdan medya ve banka hesapları da zarara uğramıştır. 2009'da Rus sözcü Sergei Markov, bu saldırıdan ABD'deki siber uzmanları sorumlu tutsa da bir hafta sonrasında Konstantin Gloskov (Kremlin Gençlik Organizasyonu'nun üyesi) bu saldırıları üstlenmiştir.

Siber saldırıların yanında Baltık ülkelerinde geçmişte TV-medya kanallarıyla da Rus yöneticiler tarafından faaliyetler yürütülmüştür. 2014'te Gazprom'a ait NTV-Mir kanalının yayın akışı Litvanya tarafından üç ay süre ile kesilmiştir; bunun altında yatan sebep, NTV-Mir'in Ocak 1991'de Litvanyalı protestocularla Rus birlikler arasındaki kavgayı canlandıran bir program yayınlaması olmuştur. (Mastriano, s:33) Bu tarz eylemlerin olmasına rağmen 2015'te ise Estonya'da Rusça kanal olan ETV+ yayın hayatına başlarken, Letonya'dan da destek görmüştür. (Jakniunaite, s:23)

Baltık ülkelerinde bulunan Rus nüfus, olası bir Rusya saldırısına meşruiyet sağlayacak bir fırsat olmasının yanında, bahsedilen askeri olmayan araçların kullanımı için de önemli bir rol üstlenebilir. Örneğin, Rus nüfus veya Rus nüfus olduğu lanse edilecek kitlelerin, Baltık ülkelerinde propagandist söylemlerde bulunabilme, bilgi kirliliği yayma, protestolar aracılığıyla karar vericileri etkileme ve ülkedeki istikrarsızlığı artırma ihtimalleri bulunmaktadır.

5. Rus-Baltık İlişkilerinde Enerji Sorunsalı ve Nord Stream 2 Projesi

Bilindiği üzere Baltık ülkeleri ile Rusya arasında enerji konusunda zor ve karmaşık ilişkiler ağı bulunmaktadır. Baltık devletlerinin sahip olduğu küçük enerji pazarları, ileri teknolojiyi kapsamayan iç üretim, yüksek bağımlılık ve yetersiz işbirliği zorlayıcı etmenlerdendir. Bazı projeler durdurulmuş bazıları ise yapılan oylamalar sonucu reddedilmiştir. Baltık bölgesinde petrol ve doğal gaz genellikle Doğu'dan Batı'ya akar bir yol seyretmektedir.

Bağımsızlıklarını kazanmış olmalarının üzerinden otuz yıla yakın süre geçmesine rağmen enerji konusunda Rusya'dan bağımsızlığını elde edemeyen Baltık ülkeleri bu konuda mücadele verir pozisyonundadır. (Pedersen, 2014, s:9) Baltık ülkeleri bu zamana kadar sayısız enerji kesme tehdidiyle karşı karşıya kalmış ve yüksek fiyatlardan zarar etmiştir. (Pedersen, 2014, s:9) 2006'da Rusya'nın Litvanya'nın en büyük petrol şirketi olan Mazeikiu Nafta'ya petrol ihracatını durdurması, taraflar arasındaki anlaşmazlığı tırmandıran örneklerdendir. (Mirzaliyeva, s: 32)

Günümüz enerji ilişkileri konusunda iyimser bir politika izlendiğini söylemek zor olsa da 1998'de kurulan Baltık Denizi Enerji İşbirliği'nin (BAS-REC) bölgedeki sürdürülebilir büyüme, güvenlik ve refah adına Rusya tarafından desteklendiği söylenebilir ve

fakat bu durumda yeni rekabet sahaları oluşturmakla beraber Rusya'nın kendi çıkarlarıyla bölgenin çıkarlarının tam olarak örtüşmediği bilinmektedir. (Sergunin, s:23) Moskova, bölgedeki ekonomik işbirliğini AB'nin engellediğini iddia ederek, yapacağı girişimleri engellediğini öne sürmektedir. 2050'ye kadar tamamlanacak olan AB-Rusya Enerji İşbirliği'nin yol haritasında iki nokta kabul edilmiştir: enerji bağımsızlığı (Baltık devletleri enerjilerini Rusya ve Belarus'tan alırken, Kaliningrad Litvanya'dan sağlamaktadır.) ve enerji kaynaklarının çeşitliliği. (Sergunin, s:24) Avrupa Birliği için monopol piyasanın varlığı ve Rusya'nın tekelinin kırılması bu açıdan çok önemlidir. AB, doğal gazın yaklaşık %80'ini Gazprom'dan ithal etmektedir. Baltık devletlerinin enerji ithalatına bağımlılık oranı; Estonya'da %17,2, Letonya'da %56,4 ve

Litvanya'da %80,3'tür. (Pedersen, s:9) Tüm bu oranlar göz önüne alındığında ve Nordik ülke olarak Finlandiya'nın da tüm ihtiyacını ithal ettiğini hesaba kattığımızda, Rusya'ya karşı enerji konusunda anlaşmazlığa sürüklenmek pek tercih edilen bir durum değildir.

5.1. Nord Stream Projeleri

Avrupa'yı enerji konusunda Rusya'ya daha çok bağlayan ve ABD'nin tepkisini çeken Nord Stream ve Nord Stream 2 projeleri, Rusya'nın Baltık denizinde hâkim konum sağlaması açısından stratejik bir konuma sahiptir. 2014'te Gazprom Başkan Yardımcısı Aleksandr Medvedev, doğal gaz gibi enerji kaynaklarının silah değil, bir ticari ürün olduğunu belirtme gereği duymuştur. (Nilsson, s:27) Ancak yukarıda bahsettiğimiz askeri olmayan araçlarla hakimiyet sağlaya-

Harita 2: Gazprom, Nord-Stream 1 ve Nord-Stream 2 Rotaları, <https://www.gazprom.com/projects/nord-stream2/>, son erişim tarihi: 30.04.2020

bilme durumu, Rusya'nın enerji ihracatı ile de gerçekleşebilir. NATO'nun bölgede bu denli bağımlılık yaratan projelere de itirazı bulunmaktadır. Baltık devletleri her ne kadar enerji konusunda Rusya'ya bağımlı olsa da Rusya'nın bunu siyasi bir malzeme olarak kullandığı görüşünü taşımaktadırlar.

Rusya-Avrupa arası direkt enerji akışını sağlayacak Nord Stream boru hattı projelerinin ilki olan Nord-Stream'in yapımına 2010 yılında Baltık Denizi'nde başlanmıştır. 1224 kilometre uzunluğunda ve 55 milyar metre küp gaz taşıma kapasitesine sahip proje, 2000 senesinde Avrupa Komisyonu tarafından öncelikli proje olarak Trans-European Network for Energy rehberine eklenmiştir. (Gazprom, Nord Stream), Rusya'nın Vyborg bölgesinden çıkarak direkt olarak Rus enerjisinin en büyük alıcısı Almanya'nın Greifswald bölgesine ulaşan boru hattı projesi, Nord-Stream 2 dahil, tüm projelerle kıyaslandığında, en uzun boru hattına sahip çalışmadır.

Tartışmaların, ABD-NATO tepkisinin ve Trump'ın yaptırım uygulama kararlarının sebebi bir diğer proje ise Nord Stream 2 projesidir. Eylül 2015'te Gazprom ve Avrupalı enerji şirketleri tarafından yapılan anlaşmada Gazprom %50 oranında hisse sahibi olurken, E.ON %10, OMV %10, Shell %10, Wintershall %10 ve ENGIE %10 pay almışlardır. (European Parliament, 2016, s:1) 1200 kilometre uzun-

luğa sahip olup Rusya'nın Ust-Luga bölgesinden çıkarak yine Greifswald bölgesine ulaşması planlanan projenin Nord Stream ile aynı potansiyele sahip olmasıyla ortaya konulan ana amaç, Nord Stream'in kapasitesini iki katına çıkarmış olmasıdır. Böylece yılda 110 milyar metre küplük gazla sahip olunacaktır.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, Nord Stream projelerinin Nordik ülkelerini es geçiyor olmasıdır. Finlandiya, Norveç ve İsveç çevresel kaygılar duyarken günün sonunda projeye destek vermişler ve Helsinki ile Stockholm yönetimleri, boru hattının kendi münhasır ekonomik bölgelerinden geçmesine izin vermişlerdir. (Sergunin, s:24) Danimarka ise hem siyasi hem de çevresel faktörlerden dolayı bu projeye karşı çıkmış ve projenin hayata geçtiği takdirde Baltık bölgesinin tamamıyla Rus hegemonyası altına gireceği görüşünü taşımaktadır. Yine aynı şekilde baz Baltık devletleri, bu durumun büyük bir güvenlik endişesi oluşturduğu görüşündedir. Batı dünyasına yakından bakan bir isim olan Edward Lucas'a göre, ideolojik ayrışmalara sahne olunmayacak olsa bile "Rusya yanlısı" veya "Rusya karşıtı" iki pozisyon bulunacağından bu adımlar "yeni bir Soğuk Savaş"ı gündeme getirebilir. (Ozawa, 2019, s:2)

2019 sonunda bitmesi planlanan Nord Stream 2 projesi, ABD Başkanı Trump'ın çeşitli yaptırımlar uygulayacağını belirtmesi üzerine donmuş-

tu. Buna karşılık Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, projenin bir güvenlik açığı olarak görülmesinin tam tersine, ABD'nin Avrupa'nın enerji politikalarına dahil olmaması gerektiğinin altını çizerek tepkide bulunmuştur. (Zspor, 2020) Oysa 2019 başlarında Fransa Başkanı Macron bile endişelerine dile getirmiştir. Bu projedeki diğer endişelerden biri de Ukrayna'ya gidecek gazın kesilmesidir. Trump projeyi ABD'nin bölgedeki çıkarlarına karşı bir meydan okuma olarak görüyor ve aslında ABD'nin ürettiği sıvılaştırılmış doğalgaz olan LNG-gazını Avrupa'ya satmak istemektedir. (Bilgin, 2019)

Projeyi desteklemeyen bir diğer ülke ise Polonya'dır. Polonya, Nord Stream ile kıyaslanamayacak fakat mesaj içeren ve meydan okuyan bir diğer proje olan Baltık Boru Hattı Projesi'nin iki ülkesinden biridir. Danimarka'nın Faxe South bölgesinden çıkarak Polonya'nın Niechorze-Pogorzelnica bölgesine gidecek olan boru hattını İtalyan Saipem şirketi 280 Milyon Euro karşılığında inşa etmek üzere üstlendi. (Hollyord, 2020) Avrupa Birliği de bu projeye yaklaşık 215 Milyon Euro destekte bulunmuştur. Kapasitesi yılda 10 milyon kübik metre olan proje, Nord Stream ile kıyaslanacak durumda gözükmemektedir. Ancak yine de bölgede dengeleri ne derecede değiştirebileceği zaman içerisinde gözlemlenmelidir. Polonya'nın Gazprom ile anlaşması 2022'de sona ererken, kendisinin dahil olduğu proje ile rahatlatma şansı edebilir fakat bölgede Rusya

ile yarışa girmesine yeterli bir durum değildir.

Sonuç

Putin dönemi dış politikasına baktığımızda Rusya'nın askeri harcamalara ve güç artırımına gittiğini görmekteyiz. Medvedev döneminden beri ortaya koyulan Rus Mirrkiy anlayışının Baltık ülkelerinde konvansiyonel yollarla uygulanması, orta vadede yüksek bir ihtimal değildir. Üç Baltık devletinde de olan NATO'nun varlığı, rekabetçi bir ortam yaratırken, Rusya'nın NATO'yu test etmek için böyle bir adım atacağı fikirleri, olasılıklı gözükmemektedir. Kırım'a müdahalede NATO faktörünün olmayışı ve Rusya'nın Karadeniz'de Baltıklar'a göre açık ara üstünlüğü, kendisini öne atan faktörlerdi.

Ancak silahlı kuvvet kullanımı bir yana, hibrit uygulamalarda rol alabilecek Rus nüfus, Baltık devletleri için ciddi bir tehdit olmasına karşın, onlara karşı uygulanacak herhangi bir ayrımcı politikada Rusya'yı, gördüklerinden daha saldırgan boyuta getirecektir. Yeni nesil savaş anlayışına paralel olarak Putin'in ısrarla vurguladığı yumuşak güç politikaları da hibrit unsurlarla bir arada uygulanabilir.

Rusya'nın yüzyıllardır vazgeçmediği deniz hakimiyetini elde etme çabası çerçevesinde Kaliningrad bölgesini ele aldığımızda, bunu kolaylaştıran ve önem vererek, faaliyetlerini sürdürmesi anlaşılır bir durumdur. Ancak bölgede artan askerileştirme Kaliningrad'ın AB-Rusya arası "pilot" bir

görev görmesi anlayışını bitirmiştir. Ticari anlamda ise büyük bir rol üstlenmekle beraber, kendisinin yine ticari anlamda Rusya'ya dolaylı olarak bağımlılığı Rusya'yı rahatsız etmektedir.

Rusya-Baltık bölgesi ilişkileri dönemlere ve konulara göre hem işbirlikçi hem de rekabetçi düzeyde sürmektedir. Nord-Stream projeleri kapsamında Baltık ülkelerini by-pass ederek direkt Avrupa'ya enerji götürmesi, "Baltıklar'ın hakimi" mesajını vermektedir. Ancak bu rotayı izlerken Rusya'nın bir diğer kaygısı da Baltık devletlerinden biri ile herhangi bir anlaşmazlık durumunda, projenin işlevini yerine getiremeyeceği endişesi olmuştur.

Rusya, coğrafyanın adaletsizliğini yaşadığını düşünerek Baltık devletlerine kurduğu baskıyı devam ettirecek, ilişkilerin iyiye gidip gitmeyeceği üzerinde çok fazla durmayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Makaleler ve Raporlar

KYLE, Joe. "Contextualizing Russia and the Baltic States". Foreign Policy Research Institute (FPRI). Güz 2019.

MASTRIANO, Douglas; bölüm yaz. MISIUNA, Algimantas. Project:1721 A U.S. Army War College Assessment on Russian Strategy in Eastern Europe and Recommendations on how to Leverage Landpower to Maintain the Peaces: "Russia and the Baltic Nations". Strategic Studies Institute U.S. Army War College. 2017.

SAKKOV, Sven. "Why The Baltics Matter? Defending NATO's North-Eastern Border". NATO Defense College Policy Brief. No. 13. Haziran 2019.

PRAKS, Henrik. "Hybrid or Not: Detering and Defeating Russia's Ways of Warfare in the Baltics – The Case of Estonia". NATO Defense College. 2015.

OZAWA, Marc. "Energy Security in the Baltic Region: Between Markets and Politics". NATO Defense College. 2019.

RASMUS, Nilsson. Russia and the Baltic Region. Centre for Military Studies. 2014.

KRAMER, Mark. "NATO, The Baltic States and Russia: A Framework for Sustainable Enlargement". International Affairs. 2002.

MIRZALIYEVA, Fatima. "Putin Dönemi Rus Dış Politikası". INSAMER. Temmuz 2017.

NATO. The Secretary General's Annual Report 2018. Mart 2019.

ATASEVEN, Emrullah. Rusya'nın Avrupa Siyaseti. Hiper Yayın. İstanbul. 2019.

GRIGAS, Agnia; ARON, Leon. To Have and To Hold: Putin's Quest for Control in the Former Soviet Empire. American Enterprise Institute. Washington. 2018.

SERGUNIN, Alexander. "The Baltic Sea Region After The Ukraine Crisis and Trump: A Russian Perspective". DIIS Report. Danish Institute for International Studies. 2019.

SAPIENZA, Lucrezia. "Russia and The Baltics: A Testing Ground for NATO-EU Defence Cooperation". Instituto Affari Internazionali. Eylül 2018.

KÜHN, Ulrich. Preventing Escalation in the Baltics: A NATO Playbook. Carnegie Endowment for International Peace. 2018.

JAKNIUNAITE, Dovile. "Changes in Security Policy and Perceptions of the Baltic States 2014-2016". Journal on Baltic Security. C:2. S:2 (2016).

PEDERSEN, Jesper Packert. "Baltic Sea Regional Energy Policy Study Case". German Marshall Fund of United States. 2014.

European Parliament, The Nord Stream 2 Project, At A Glance, Nisan 2016.

Haberler ve İnternet Siteleri BİLGİN, Asiye. "Avrupa'yı Bölen Proje Nord Stream 2". <https://www.yeni-safak.com/hayat/avrupayi-bolen-proje-nord-stream-2-3452981> . Yeni Şafak, 25.03.2019. erişim tarihi: 01.05.2020

HOLLYORD, Matthew. "Baltic Pipe Project: Deal agreed to build gas pipeline under sea between Denmark and Poland". <https://www.euronews.com/2020/05/05/baltic-pipe-project-deal-agreed-to-build-gas-pi->

[pipeline-under-sea-between-denmark-and-poland](https://www.euronews.com/2020/05/05/baltic-pipe-project-deal-agreed-to-build-gas-pipeline-under-sea-between-denmark-and-poland) . Euro News. 05.05.2020. erişim tarihi: 09.05.2020

ZSPOR, Aleksander. "Despite Sanctions Nord Stream 2 Approaches Completion". <https://emerging-europe.com/voices/despote-sanctions-nord-stream-2-approaches-completion/> . Emerging Europe. 07.05.2020. erişim tarihi: 09.05.2020

Gazprom. Nord-Stream 1 ve Nord-Stream 2 Rotaları. <https://www.gazprom.com/projects/nord-stream2/> .erişim tarihi: 30.04.2020

Gazprom. Nord Stream. <https://www.gazprom.com/projects/nord-stream/> . erişim tarihi: 30.04.2020

Atlantic Council. "Russia and Belarus Launch Strategic Military Exercise Zapad 2013". <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/russia-and-belarus-launch-strategic-military-exercise-zapad-2013/> . 20.09.2013. erişim tarihi: 29.04.2020

KARAKAYA, İskender. "1990 Sonrası AB-Rus İlişkilerinde Kaliningrad Sorunu". TASAM. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/291/1990_sonrasi_ab-rusya_iliskilerinde_kaliningrad_sorunu . 08.08.2005. erişim tarihi: 28.04.2020

Encyclopedia Britannica. Baltık Bölgesi Haritası. <https://www.britannica.com/place/Baltic-states> . erişim tarihi: 01.05.2020